

## **De kleine Olympus; Over enkele figuren uit de alledaagse mythologie**

Elise Vos

In De kleine Olympus wordt op de sprookjesachtige thematiek van de fantasie-wezens ingegaan, die deel uitmaken van ons dagelijkse leven. Rond deze fictieve figuren zijn door de eeuwen heen rituelen en tradities ontstaan en gegroeid. Ze waren voor de burgerij een handig hulpmiddel om hun ideeën en waarden over te brengen, met name aan kinderen. Het onderzoek waar dit boekje op geconcentreerd is, is voornamelijk op Nederlands en Duits terrein gevoerd, zodat het betoog vaak gekruid is met Duitse citaten. De buitenlandse invloeden, zoals de Amerikaanse bij de Kerstman, worden echter niet uit het oog verloren.

De kleine Olympus opent met een inleiding die de status quaestionis van het volkskundig onderzoek naar de figuren van de lagere mythologie op Nederlands- en Duitstalig gebied behelst. Dit werkje is niet opgevat als een encyclopedisch naslagwerk, maar biedt een interessante selectie van artikels over de wezens die deze 'niedere Mythologie' bevolken.

Achtereenvolgens komen de ooievaar als kinderbrenger, de Kerstman die geschenken brengt, Klaas Vaak of het Zandmannetje, Zwarte Piet en Vadertje Tijd aan bod. Ook in de uitgebreide inleiding passeren enkele anderen, zoals de Paashaas, de revue.

Deze figuren, waaronder onder andere de welbekende kinderschrikken, ondergingen doorheen de tijd een evolutie. Ze werden achtereenvolgens beïnvloed door de Verlichting, de Romantiek en nu de moderne commercialisering. Deze wezens kregen een rol in het groter pedagogisch geheel toebedeeld. Ze hadden een opvoedende functie, leidden tot rituelen en dwongen gewenst gedrag af.

In zijn bijdrage over de ooievaar schetst Michael Simon de evolutie van het beeld van de seksualiteit verhullende ooievaar als kinderbrenger doorheen de tijd. Deze beeldvorming zou erg oud en misschien zelfs een relict uit de Germaansheidense tijden zijn. Later werd de ooievaar een onderdeel van de burgerlijk-stedelijke cultuur. Simon stipt ook de puriteinse gewoonten en de gecamoufleerde seksuele moraal aan van de preutse negentiende eeuw.

Martina Eberspächer beschrijft de groei van de Kerstman aan de hand van afbeeldingen uit het eind van de achttiende eeuw, het midden van de negentiende eeuw, het begin van de twintigste eeuw en de tweede helft van de twintigste eeuw. Dit zijn vier verschillende fasen waarin de beeldvorming rond deze

moderne mythische figuur steeds nieuwe contouren kreeg. De oorsprong van deze 'Weihnachtsmann' wordt eveneens belicht. Eberspächer concludeert dat de uitbeelding van de Kerstman een afspiegeling is van de maatschappelijke en culturele ontwikkelingen.

Janneke van der Veer en John Helsloot belichten de figuur van Klaas Vaak of de Zandman via de Nederlandse kinder- en jeugdliteratuur. Van dit 'kabouterachtige' mannetje vertelden volwassenen aan kinderen dat hij de slaap en zoete dromen bracht. Dit hield de facto een beloning voor goed gedrag in. Er bestaat een nauwe verwantschap tussen deze figuur en Sinterklaas als imaginaire opvoeders. Bijgevolg konden ze samen optreden of zelfs samensmelten.

In een vierde bijdrage bespreekt John Helsloot de ambivalente boodschap van de eerste Zwarte Piet uit 1850. De "zwarte knecht", die in het artikel gelinkt wordt aan slavernij, kon op drie manieren geduid worden. Ten eerste kon hij een "zwartgemaakte klaas" (om bijvoorbeeld anoniem te blijven) zijn die de huizen bezocht. Ten tweede kon hij dienst doen als imaginaire kinderschrik. Ten derde kon hij ook gewoon een zwarte zijn, maar deze opvatting zou er pas sinds de negentiende eeuw gekomen zijn. Het koppel Sinterklaas en zijn knecht dwongen eveneens goed gedrag af. Slecht gedrag beloofde een afranseling met de roede.

Ten slotte treedt in de vijfde en laatste bijdrage Vadertje Tijd, die tegenwoordig de overgang van het oude naar het nieuwe jaar verbeeldt, naar voren in een artikel van Eveline Doelman. Vadertje Tijd is vanzelfsprekend de personificatie van de Tijd. Hij wordt net als de Sint en de Kerstman doorgaans afgebeeld als een baardige oude man. Zijn vaste attributen zijn een paar vleugels, een zandloper of een klok. Samen met de iconografisch verwante Dood ging hij op vergankelijkheid wijzen. Beide personificaties konden afgebeeld worden met een zeis en kwamen naast elkaar voor. Doelman besluit dat elke tijd zijn eigen Vadertje Tijd had en heeft. Of in haar eigen woorden: "Zo is de personificatie van de Tijd in de loop van de geschiedenis omgeduid van religieus-vermanend boodschapper over verval, dood en deugdzaam leven, tot geseclariseerde opvoeder in burgerlijk-verlichte opvattingen over tijd als toekomst, vooruitgang, verleden en vergankelijkheid."

Met dit werk proberen Doelman en Helsloot een katalysator te vormen voor verder onderzoek in deze materie, wat we alleen maar kunnen aanmoedigen. Als pluspunten kunnen we opmerken dat De kleine Olympus aangenaam leest en rijkelijk versierd is met illustraties, die uitnodigen tot verder lezen. Bovendien is elk artikel voorzien van een uitgebreide en interessante bibliografie, zodat de geboeide lezer op eigen houtje deze wondere wereld verder kan gaan verkennen.

Als minpuntje moeten we opmerken dat we jammer genoeg in de inleiding de wetenswaardigheden doorheen het wetenschappelijke betoog moeten zoeken.

*De kleine Olympus; Over enkele figuren uit de alledaagse mythologie*  
*Onder redactie van Eveline Doelman en John Helsloot*  
*KNAW Press, Amsterdam, 2008, 146 p.*